

Tuletame meelde, et teooriat, mille kohaselt me teeme alati sellise teo, mis on kooskõlas omahuviga, nimetatakse **psühholoogiliseks egoismiks**. See on inimloomuse kirjeldus ning ei ole normatiivne ehk ettekirjutav.

Normatiivne on **eetiline egoism**. Selle teooria järgi on moraalselt õige taotleda alati omaenda kasu.

Alljärgnev tekst (Pojman 2005, lk 150-154) tutvustabki lähemalt eetilise egoismi olemust. Seejärel on välja toodud võimalused egoismi kummutamiseks (Pojman 2005, lk 157-159).

Eetiline egoism

Käesolevas osas vaatame veel kolme egoismi vormi: personaal-egoism, individuaalne eetiline egoism ja universaalne eetiline egoism. Personaalegoism ei pretendeeri sellele, et olla eetikateooria, ehkki mõned inimesed selle vaate alusel elavad. Individuaalne eetiline egoism ja universaalne eetiline egoism on eetikateooriad.

Personaalegoism pole inimloomuse kirjeldus, vaid lihtsalt isiksusetüübi kirjeldus ning tal puudub moraalne ettekirjutuslik jõud. Ta ei seostu ühegi teise teooriaga ning on egoistlike ja mitteegoistlike eetikateooriate suhtes neutraalne. Ehkki psühholoogiline egoism on väär, näib leiduvat palju personaalegoiste.

Personaalegoismi võib võrdsustada isekusega, ja see on kõige lähemal *egotismile* – käitumisskeemile, kus inimene pidevalt püüab tõmmata tähelepanu iseendale. Egoistid ei pruugi alati olla egotistid, nende omahuvi võib olla peenemat laadi.

Individuaalne eetiline egoism on vaade, et igaüks peaks teenima *minu* omahuvi; st moraalne õigsus on määratletud ainuüksi selle kaudu, mis on hea minule, ükskõik kas see on või pole hea kellelegi teisele. Muidugi võiks igaüks meist panna oma nime "minu" asemele. Ütleme näiteks, et tädi Ruth on personaalegoist. Siis on igasugune moraalne õigsus määratletud selle kaudu, mis on hea tädi Ruthile. Siit tuleneks, et see, kas mõni ema Indias armastab või ei armasta oma last, ei puutu moraali, kuna tädi Ruthile ei avalda see mingit mõju. Kui tädi Ruth on surnud, on ka moraal surnud, sest tal pole enam objekti. Huvitaval kombel – ehkki individuaalne eetiline egoism tundub ebasusutav – võib säärane arusaam olla kesksel kohal paljude religioossete inimeste maailmavaates, kes määratlevad eetika kui "selle, mis teenib Jumala huvisid ja on Talle meelepärane". Kuid olgu sellega, kuidas on. Mis puutub lihtsurelikesse, siis siin tundub individuaalne eetiline egoism ebatäielik ja absurdne teooria. Mis muudab *teid* nii eriliseks, et me kõik oleme sunnitud tegema teie huvide teenimise oma põhimureks?

Universaalne eetiline egoism on teooria, et igaüks peaks alati teenima omaenda huve; st igaüks peaks tegema seda, mis maksimeerib tema oodatavat kasu või toob tegijale endale õnne, isegi kui see tähendab teiste kahjustamist. Sellel seisukohal on olemas kõik legitiimse eetikateooria tundemärgid. Tegu on universaalse teooriaga – erinevalt individuaalsest eetiliseist egoismist. See teooria pole egotistlik; pigem on ta rajatud arukusele ning soosib pikemaajalisi huvisid lühemaajaliste huvide arvelt. Oma kõige rafineeritumal kujul õhutab see teooria igäuhte püüdma võita elumängus, ja ta tunnistab, et selle sihi saavutamiseks tuleb teha mõningaid kompromisse. Tegelikult tunnistab universaalegoist isegi, et teatud määral peame kõik loovutama mingi osa oma vabadusest ning tegema teistega koostööd, saavutamaks oma eesmärgi.

Millised on argumendid eetilise egoismi kasuks? Tuleks vaadata kolme: (1) majandusteadlase argument; (2) Ayn Randi argument selle kohta, et isekus on voorus; (3) hobbesilik argument. Uurime neid kõiki järgemööda. Olles nad esitanud, annan igaühele neist kriitilise hinnangu.

Majandusteadlase argument

Adam Smithi järgi joonduvad majandusteadlased väidavad sageli, et individuaalne omahuvi kutsub konkurentsiturul esile ühiskonnale tervikuna optimaalselt hüvelise seisundi, kuna omahuvil põhineva konkurentsi eriline iseloom tingib selle, et iga individ viib toota paremat toodet ja müüa seda madalama hinnaga kui võistlejad. Seepärast viib valgustatud omahuvi justnagu nähtamatu käe läbi parimale üldisele olukorrale.

Ayn Randi argument isekuse kui vooruse kohta

Oma raamatus *The Virtue of Selfishness* väidab Ayn Rand, et isekus on voorus, altruism aga pahe, täiesti destrukttiivne idee, mis viib indiviidi väärtuse õõnestamisele. Oma romaanis *The Fountainhead* kujutab Rand peategelast Howard Roarki kui egoisti, kes saavutab elus edu, kuna on pühendunud üksnes omaenda õnne taotlemisele. Ellsworth Toohey, "altruist", osutub äärmuslikuks silmakirjatsejaks, läbikukkunud egoistiks, kes petab ennast ja teisi oma isekate motiivide osas. Rand määratleb *altruismi* kui vaate, et

iga tegu, mis on tehtud teiste pärast, on hea, ja iga tegu, mis on tehtud iseenda pärast, on halb. Seega on teo *kasusaaja* moraalse väärtuse ainsaks kriteeriumiks - ja kuni kasusaajaks on keegi teine peale iseenda, kõlbab kõik.

... JA ALTRUISM

Säärasena on altruism enesehävituslik:

Kui inimene tunnistab altruismi eetikat, pole tema põhimureks mitte see, kuidas oma elu elada, vaid kuidas seda ohverdada. [...] Altruism õõnestab inimeste võimet mõista individuaalse elu väärtust; on sellise vaimu avalduseks, millest inimolendi reaalsus on minema pühitud. [...] Altruismi ülimaliks eesmärgiks ja väärtusstandardiks on surm – ning on loogiline, et lahtiütlemine, resignatsioon, enese mahasurumine ja kõik muud kannatuse vormid, sealhulgas ka enesehävitamine, on selle kaitsjate jaoks voorused.⁷

Kuid inimene peaks omaenda tegudest tulu saama. "Inimese tõelised väärtused ja huvid, mis puudutavad tema enda huvisid, on moraalse eksistentsi olemuseks – ja see, et inimene peab olema omaenda moraalse tegude kasusaajaks." Me kõik tahame tegelikult olla kasusaajad, kuid ühiskond on Ellsworth Toohey'de kaudu sisendanud meisse petliku mõtte, et egoism on halb ja altruism hea.

Kuna õnne leidmine on elu kõrgeim eesmärk ja hüve, siis on altruism vastuolus meie ülimal hüvega, kuna kutsub meid üles ohverdama oma õnne teiste heaks. Randi argument näib siin olevat ligikaudu järgmine:

1. Oma võimete täiustamine õnne seisundis on inimese kõrgeim eesmärk. Meil on moraalne kohustus püüda seda eesmärki saavutada.
2. Altruismi eetika näeb ette, et me peame ohverdama oma huvid ja elu teiste heaks.
3. Järelikult on altruismi eetika ühitamatu õnne eesmärgiga.
4. Eetiline egoism kirjutab ette, et püüdleksime ainult omaenda õnne, ja säärasena on see kooskõlas õnne eesmärgiga.
5. Järelikult on eetiline egoism õige moraaliteooria.

Rand paistab olevat seisukohal, et igal indiviidil on kohustus otsida eeskätt omaenda hüvet, ükskõik kuidas see mõjutab teisi. Muidugi on vahel meie huvides teha teistega koostööd. Kena. Kuid kui meie huvides on teisele inimesele kahju teha, siis on meie kohus seda teha. Lõppkokkuvõttes peaks igaüks meist kandma hoolt Number Ühe eest, lastes saatanal kanda hoolt nende eest, kes pole küllalt tugevad, et ise enda järele vaadata.

154

Vahekokkuvõte

Eetiline egoism võib majanduse seisukohalt olla kasulik, sest omahuvi paneb meid kasu nimel tegutsema ning me panustame rohkem toote arendusse, kuid samas müüme selle odavamalt kui võistlejad. Seega - meie saame kasu, tarbijad saavad kasu, riik saab kasu. (Smith'i argument)

Eetiline egoism on kooskõlas õnne eesmärgiga, õnnest loobumine (altruistlikult käitumine, enda ohverdamine) ei ole kooskõlas õnne eesmärgiga, sest eneseohverdus ei saa seda kunagi olla! (A. Randi argument)

Egoismi kummutamise katsed

Vasturääkivate tulemuste argument

Brian Medlin väidab, et eetiline egoism ei saa olla tõene, sest see ei suuda rahuldada moraali tarvilikku tingimust – olla tegutsemisjuhiseks. Ta ütleb, et see tähendaks soovitada inimestel teha vasturääkivaid asju ühitamatute soovide alusel.¹⁰ Tema arutlus on järgmine:

1. Moraaliprintsiibid peavad olema universaalsed ja kategoorilised.
2. Ma pean universaliseerima oma egoistlikku soovi olla üle Tomist, Dickist ja Harryst.
3. Kuid ühtlasi pean ma ette kirjutama Tomi egoistliku soovi olla üle Dickist, Harryst ja minust (jne).
4. Järelikult olen ma kirjutanud ette ühitamatuid tulemusi ega ole pakkunud viisi soovide konfliktide lahendamiseks. Tegelikult pole ma öelnud mitte midagi.

Sellele annab õige vastuse Jesse Kalin, kes väidab, et me saame lahutada oma uskumused eetiliste olukordade kohta oma soovidest.¹¹ Ta võrdleb situatsiooni olukorraga võistlusspordis, kus võistleja usub, et tema konkurendil on samasugune õigus võita nagu temal endal, kuid soovib, et tegelikult võidaks siiski tema ise. Isegi veel parema näite pakub malemäng: te näete, et teie vastane peaks mati andmiseks käima odaga, kuid loodate, et ta ei näe seda käiku. Usk, et A peaks tegema Y, ei seo teid sooviga, et A teeks Y.

Avalikkuse argument

Ühest küljest, et mingi teooria oleks tõesti moraaliteooria, tundub vajalik, et teooria printsiibid oleksid avalikustatud. Kui printsiipe ei esitata üldiste ettekirjutustena, mis on avalikkusele teada, ei saa nad olla tegutsemisjuhised ega abivahendid huvikonfliktide lahendamisel. Teisest küljest pole egoisti omahuvi seisukohalt kasulik neid avalikustada. Egoistid tahaksid pigem, et meie teised oleksime altruistid. (Miks kirjutasid Nietzsche ja Rand raamatuid, kus tegid teatavaks oma seisukohad? Kas honorarid kasseeriti sisse mõttega, et eetiline egoism on väärt pörtsa kotist välja laskmist?)

Seega oleks oma seisukoha kaitsmine – või mis veel halvem, teiste selles veenmine – egoisti jaoks iseenda ümberlüke. Kuid on täiesti võimalik omada privaatset moraalit, mis ei lahenda huvikonflikte. Niisiis peaks egoist avalikult kaitsma traditsioonilise moraalit tavapäraseid printsiipe – et ühiskond koost ei laguneks –, pidades tegelikult kinni eraviisilisest, mittetavapärasest, ainuüksi enesele mõtlevast moraalist. Kui olete valmis seda hinda maksma, võite egoismi solipsistlikult meelestatud normid omaks võtta.

Kui ollakse valmis säärast hinda maksma, võib egoism olla mittevasturääkiv süsteem, millel on küll teatud piirangud. Ehkki egoist võib teistega teatud määral koostööd teha ja ehk isegi sõpru omada – seni kui nende huvid ei pörku tema enda oma-

dega –, peab ta väga hoolsalt jälgima oma eristatuse säilimist. Egoist ei saa anda nõu ega oma vaateid kaitsta, vähemalt mitte siiralt. Ta peab tegutsema üksi, atomistlikus või solipsistlikus moraalses isolatsioonis, sest teha teatavaks oma poolehoid egoismiprintsiibile tähendaks seada ohtu oma üritus. Ta ei saa õpetada oma lastele õiget moraali, ennast teiste ees õigustada ega teistele andestada.

Egoismi paradoks

Olukord võib olla isegi hullem, kui rafineeritud ja teadlik egoist arvab. Kas egoistil saab olla sõpru? Ja kui piiratud sõprus on võimalik, kas saab ta iial olla armunud või kogeda sügavat sõprust? Oletame, et egoist avastab, et õnne eesmärki taotledes on sügav sõprus tema parimates huvides. Kas ta võib kellegagi sõbruneda? Mis on vajalik sügavaks sõpruseks? Tõeline sõber on see, kes pole suheldes alati mures omaenda huvide pärast, vaid kes vähemalt mõnikord unustab iseennast täielikult, et teenida või edendada teise inimese huvisid. "Armastus ei otsi omakasu." See on altruistlik kalduvus, egoismi täielik vastand. Ja ometi me mõistame, et sõbrad ning armastussuhted on meie endi huvides, ilma nendeta puudub elus suurim rõõm ja tähendus. Niisiis on *egoismi paradoks* selles, et egoismi eesmärgi saavutamiseks tuleb egoismist loobuda ning muutuda (teatud määral) altruistiks, egoisti antiteesiks.

Jällegi võime võtta appi tasemete eristuse. *Kõrgeimal, reflektiivsel* tasandil ma otsustan, et tahan olla õnnelik. Kuid ühtlasi otsustan ma, et parim viis leida õnne on omada sõpru ja häid suhteid ühiskonnas, kus me kõik toimime õiglaselt ja armastavalt. Kuna sõprade omamine ja õiglane toimimine nõuab kalduvust toimida õiglaselt ja altruistlikult, otsustan ma *madalal* ehk *esimest järku* tasandil elada pigem õiglaselt ja altruistlikult kui egoistlikult.

Kokkuvõtteks

Egoismi kuulutamine moraaliprintsiibina on egoismi ümberlüke (avalikkuse argument), sest moraaliprintsiibi üks nõue on avalikkuse nõue, kuid egoisti jaoks on tegelikkuses kasulik, kui teised oleksid altruistid, sest kui kõik oleksid egoistid, siis poleks enam neid, kes teeniksid egoisti huvisid.

Egoismi paradoks (eeldades, et egoist soovib olla sõprussuhetes) seisneb selles: et olla sõprussuhetes, tuleb egoismist loobuda ja muutuda teatud määral altruistiks; sõprus ei saa olla sõprus, kui ei olda altruistlik (vähemalt mingilgi määral).

Iseseisvaks mõtlemiseks

Kas tädi Ruthi (Pojman 2005, lk 151) ja pildil oleva inimese tegutsemist saab võrrelda?



Pildi allikas: <http://i1.mirror.co.uk/incoming/article8351952.ece/ALTERNATES/s615b/Kim-Jong-Un-2016.jpg>